Вікторія Ципко

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИМ ДИСЦИПЛІНАМ СТУДЕНТІВ ВНЗ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО НАПРЯМУ

Постановка проблеми. У процесі розвитку демократичної держави та становленні громадянського суспільства в Україні виникає потреба в змінах у навчально-виховному процесі вищої школи пов'язаному з численними структурними та функціональними компонентами, які направлені на втілення важливої мети освітнього процесу – навчання та виховання фахівців для різних галузей розвитку суспільства. Сучасне реформування вищої освіти повинно бути орієнтоване на світовий освітній простір, супроводжуючись певними змінами форм та методів підвищення ефективності навчання студентів ВНЗ.

Сьогодні зміст вищої освіти значною мірою визначається змінами, що відбуваються у соціально-політичному житті країни у цілому. На етапі, коли суспільна парадигма змінюється від індустріальної до інформаційної, зростає роль соціально-гуманітарних дисциплін у професійній підготовці генерації майбутніх спеціалістів культурно-мистецького напряму.

Соціально-гуманітарні науки є узагальненою думкою усього людства, що ґрунтується на теоретичних надбаннях, здобутих у лоні кожної національної науки і культури, тому їх ідейною основою є загальнолюдські пріоритети та цінності. Головною метою навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів ВНЗ культурно-мистецького напряму є обґрунтування оптимальних шляхів і засобів досягнення соціальної справедливості, забезпечення громадянської злагоди, прогресивного розвитку суспільства та формування інтелектуально-творчої особистості у гуманітарно-гуманістичному середовищі. Вивчення соціально-гуманітарних дисциплін студентами ВНЗ стає однією із головних передумов входження молодої людини в сучасне загальнокультурне середовище, формує її глибоку світоглядну культуру, впливаючи на розвиток духовної незалежності у незалежно-творчому суспільстві.

Виходячи з цього, однією з актуальних та досліджуваних проблем є підвищення ефективності навчання соціально-гуманітарним дисциплінам

студентів ВНЗ культурно-мистецького напряму, як майбутніх творців культурної спадщини незалежної України.

Аналіз останніх досліджень. Освіта традиційно розуміється, як процес навчання і виховання людини відповідно до уявлень і вимог суспільства у певний історичний та соціально-політичний період його розвитку. Різні науковці розглядаючи питання вищої освіти присвятили свої дослідження навчальному процесу ВНЗ, окремо зосередившись на методиці навчання студентів ВНЗ соціально-гуманітарним дисциплінам, серед них: Е. Гаврилова, С. Гресь, Г. Кабанович, М. Мищенко, І. Нікітіна, В. Півоєв та інші. Питання пов'язані з навчанням студентів окремим дисциплінам соціально-гуманітарного циклу (філософії, політології, соціології) розглянули у своїх наукових працях А. Герасимчук, П. Гнатенко, Д. Гусев, Н. Кудінова, Ф. Кирилюк, Е. Мамонтова, А. Новіков, В. Полторак, Г. Платонов, Т. Пименова, Т. Сілаєва, С. Щерба, М. Юрій та інші. Активізації навчально-пізнавального процесу при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін присвятили свої дослідження науковці, серед яких: І. Глушко, С. Гасанов, Н. Іванова, В. Рибалко, І. Ступницький та інші.

Формування цілей статті (постановка завдання). Реформування системи вищої освіти, як основи духовного розвитку суспільства й окремої людини, направлене на підготовку висококваліфікованих спеціалістів, уміючих самостійно мислити приймаючи вірні рішення у складних ситуаціях, творчо вирішувати поставлені перед ними задачі, аналізувати та передбачати перспективи розвитку подій у складному і суперечливому світі. В організації навчального процесу у ВНЗ культурно-мистецького напряму цьому сприяє реалізація різних завдань, серед яких одним із важливих і першочергових є підвищення ефективності навчання студентів дисциплінам соціально-гуманітарного циклу.

В літературі та практиці відомо багато методів досягнення названого завдання, проте використання вже апробованих прийомів у конкретній творчій студентській аудиторії не завжди може дати очікувані результати. Очевидно причина в тім, що кожний із методів розрахований на певний рівень розвитку навчально-пізнавальних здібностей студентів і не враховує специфіку їх творчих можливостей та мистецького фахового призначення.

Тому, головним завданням цієї статті є дослідити ефективність навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів ВНЗ культурно-мистецького напряму шляхом пошукового експерименту.

У ході пошукового експерименту нами була розроблена програма по вивченню ефективності навчання соціально-гуманітарних дисциплін студентів ВНЗ культурно-мистецького напряму. Ця програма розроблялася на основі досліджуваних раніше соціально-гуманітарних навчальних дисциплінах та методиках їх викладання у ВНЗ.

Для участі в експерименті були залучені студенти Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М.Б. Бойчука денної та заочної форм навчання спеціальностей «Дизайн» та «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво».

У процесі дослідження ефективності навчання соціально-гуманітарних дисциплін студентів ВНЗ культурно-мистецького напряму, проводилося цілеспрямоване педагогічне спостереження за студентами під час занять і в їх позааудиторній творчо-професійній діяльності та використовувались такі методи, як анкетування, інтерв'ювання, розв'язання завдань, під час яких студенти застосовували знання з різних соціально-гуманітарних дисциплін.

Оцінювання рівня знань студентів з соціально-гуманітарних дисциплін здійснювалось методом експертної оцінки компетентними викладачами. Враховувалась повнота, обґрунтованість і логічна послідовність відповідей студентів при аналізі розглядаємих ситуацій та подій.

Оцінка виставлялась у балах відповідно до параметрів наступної шкали: бал «3» – виставлявся за дуже інтенсивний, постійний і усвідомлений прояв знань; бал «2» – за досить інтенсивний і усвідомлений прояв знань, що фіксувався часто; бал «1» – за слабкий і переважно інтуїтивний прояв знань, що фіксувався в рідких випадках; бал «0» – за повну відсутність знань.

Кожен студент у процесі дослідження одержував по п'ятнадцять оцінок, які виставляв йому кожен з експертів (викладачів) на окремому бланку. По закінченню процедури цього дослідження кожному студенту виставлявся відповідний до величини набраних балів коефіцієнт отриманих знань, який обчислювався додатково. Цифрове значення цього коефіцієнту округлялося до сотих часток одиниці, оскільки сама одиниця була максимально можливою величиною. З урахуванням цього, розподіл рівнів сформованості знань студентів з соціально-гуманітарних дисциплін здійснювався у таких межах:

0 від 1,00 до 0,76 балів – високий рівень;
1 від 0,75 до 0,51 балів – достатній рівень;
2 від 0,50 до 0,26 балів – середній рівень;

3 від 0,25 і нижче балів – низький рівень.

Узагальнені результати констатуючого експерименту, для участі в якому методом випадкового добору залучалися студенти Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М.Бойчука, відображені у таблиці №1.

Таблиця № 1

Результати констатуючого експерименту

№з п	**Рівеньзнаньстудентівізс оціальногуманітарнихди сциплін**	**Кількість студентів в інституті**			
		2002 рік	**2003 рік**	**2004 рік**	**2005 рік**
		630 осіб	652 особи	670 осіб	698 осіб
1.	Високий	10,0%	8,7%	14,4%	10,3%
2.	Достатній	15,0%	21,7%	17,7%	19,3%
3.	Середній	40,0%	37,0%	35,5%	39,8%
4.	Низький	35,0%	32,6%	32,3%	30,6%
	Рівні задоволеності отриманими знаннями				
1.	Високий	–	–	–	–
2.	Достатній	7,5%	8,7%	10,0%	10,2%
3.	Середній	12,5%	16,3%	20,0%	21,4%
4.	Низький	37,5%	37,0%	33,3%	29,6%
5.	Незадоволені	35,0%	32,6%	28,9%	30,6%
6.	Утруднились відповісти	7,5%	5,4%	7,8%	8,2%

Аналіз таблиці № 1 свідчить, що студенти отримали знання з соціально-гуманітарних дисциплін переважно на низькому (30,6% – 35,0%) і середньому (35,5% – 40,0%) рівнях. Від 15,0% до 21,7% досліджуваних мали достатній рівень знань і лише 8,7% – 14,4% студентів виявили високий рівень отриманих знань із соціально-гуманітарних дисциплін у процесі навчання у ВНЗ.

Істотним було й те, що за рівнем задоволеності студентів якістю своєї підготовки у результаті вивчення соціально-гуманітарних дисциплін були отримані також досить низькі результати. Так, на високому рівні не був задоволений своїми знаннями жоден студент. Задоволеними своїми знаннями на достатньому і середньому рівнях залишилися лише 7,5% – 10,2% і 12,5% – 21,4% студентів. На низькому рівні задоволеності своїми знаннями із соціально-гуманітарних дисциплін виявилося 29,6% – 37,5% студентів. Незадоволеними своїми знаннями залишилося 28,9% – 35,0% майбутніх творчих фахівців, 7,5% – 8,2% із загальної кількості студентів взагалі утруднилися у відповіді на поставлене запитання.

Намагаючись перевірити вірогідність результатів представлених у таблиці № 1 щодо дослідження знань отриманих студентами після вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, які впливають на ефективність навчання студентів ВНЗ, паралельно роботі компетентних експертів (викладачів), студентам КДІДПМіД ім. М. Бойчука заочної форми навчання спеціальностей «Дизайн» та «Декоративно-прикладне мистецтво» було запропоновано прийняти участь у соціологічному опитуванні за допомогою анкет № 1 і № 2.

Анкета № 1

Шановні студенти! Просимо Вас відповісти на запитання анкети, аналіз яких допоможе удосконалити викладання соціально-гуманітарних дисциплін у ВНЗ.

1. Назвіть будь ласка соціально-гуманітарні дисципліни, які на Вашу думку впливають на формування особистості студента.
2. Як Ви вважаєте, для чого студентам ВНЗ потрібно вивчення соціально-гуманітарних наук?
3. Яка на Вашу думку роль соціально-гуманітарних дисциплін у професійній діяльності майбутнього випускника ВНЗ?
4. Що найважливіше Ви почерпнули для себе у плані своєї вузівської підготовки під час вивчення соціально-гуманітарних дисциплін?
5. Чи задоволені Ви якістю професійної підготовки у плані розвитку своєї особистості?
6. Яких труднощів Ви найчастіше зазнавали під час вивчення соціально-гуманітарних дисциплін?
7. Що б Ви запропонували для підвищення ефективності процесу навчання студентів соціально-гуманітарним дисциплінам?

Дякуємо за увагу!

Анкета № 1 у своїй основі містила сім відкритих запитань, які не обмежують напрям й обсяг висловлювань респондентів. Внаслідок статистичної обробки її результативних матеріалів, було отримано наступні відповіді студентів на поставлені анкетні запитання.

На перше запитання: «...» 82% опитаних студентів утруднилися відповісти конкретно, лише 18% з них дали вірну відповідь.

На друге запитання: «...» лише 5% студентів відзначили, що вивчення соціально-гуманітарних дисциплін потрібно для отримання диплому про вищу освіту, 43% опитаних відповіли, що для розвитку й удосконалення їх особистості, 23% студентів визначили їх як необхідний складовий елемент розвитку їх творчих та майбутніх професійних здібностей, ще 15% відповіли, що пізнання соціально-гуманітарних дисциплін – це ще й отримання знань для їх подальшого життя в сучасному суспільстві. Цікаво, що 12% студентів зазначили, що важливою складовою отриманих знань є формування вміння жити у суспільстві. Натомість, далі подібних міркувань респонденти не пішли, не торкнулись вони функцій цих наук і їх структури.

На третє запитання: «...» дві третини студентів (68%) були одностайними у тому, що роль соціально-гуманітарних дисциплін величезна, 3% відповіли, що вони визначають майбутній професійний успіх митців. 20% опитаних висловили думку, що знання з соціально-гуманітарних дисциплін є лише однією з умов, що впливає на ефективність їх творчої діяльності.

На четверте запитання: «...» 45% респондентів відповіли: «Нічого особливого», 22% – вказали на загальні теоретичні знання з соціально-гуманітарних дисциплін як такі, 29% – підкреслили, що не отримали якихось необхідних для їх творчої діяльності умінь у спілкуванні з різними людьми, 55% респондентів залишили це питання без відповіді.

На п’яте запитання: «...» 34% студентів дали негативну відповідь, 36% – виявили низький рівень задоволення, 9% – утрималися від оцінки своєї думки і лише 21% студентів визначив, що дуже задоволені у достатній і середній мірі своєю підготовкою за для подальшого розвитку своєї особистості у результаті отриманих знань та навичок.

На шосте запитання: «...» студенти відповіли, що частіше виникали такі труднощі:

1. запам’ятовування імен та прізвищ філософів, політологів,

соціологів (43% опитаних);

2. запам’ятовування предметної термінології (37% опитаних);
3. запам’ятовування деяких соціально-політичних фактів (35% опитаних);
4. усвідомлення деяких філософських понять, категорій (15% опитаних).

Крім того, більшість студентів (57%) зазначили, що необхідно збільшити кількість годин, виділених у навчальному плані для вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

На сьоме запитання: «...» студенти відповіли більш адекватно і предметно. Більше двох третин (73%) із загальної кількості респондентів запропонували посилити спеціальну підготовку майбутніх фахівців у плані формування їх творчої особистості, вказуючи на необхідність не тільки теоретичної, практичної, але й особливо самостійно-творчої підготовки. 25% опитаних схилялися до введення таких форм навчання, які дозволять здійснити професійне самодослідження у руслі практичного використання отриманих знань із соціально-гуманітарних дисциплін формуючи певні вміння і навички. 43% респондентів зазначили, що навчальні програми мають ряд предметів, які не представляють для студентів інтересу, що за рахунок їхнього скорочення необхідно більше уваги приділити розвиткові професійно важливих рис особистості студента через застосування різноманітних та інноваційних технологій навчання, зменшити частку пасивних «шкільних» методів навчання, посилити утилітарний ефект знань, умінь, навичок, що здобуваються ними.

Анкета № 2

Шановні студенти! Просимо Вас відповісти на запитання анкети, аналіз яких допоможе підвищити рівень ефективного навчання студентів соціально-гуманітарним дисциплінам у ВНЗ.

1. Ваше ставлення до питань з соціально-гуманітарних наук:

а) вивчав(ла) із зацікавленістю;

б) вивчав(ла) не виявляючи особливої зацікавленості;

в) скоріше не любив(ла), ніж любив(ла);

г) не любив(ла);

д) важко відповісти.

2. Чи впевнені Ви, що зможете здійснювати практичне використання отриманих знань із соціально-гуманітарних дисциплін?

а) певна річ, впевнений (а);

б) впевнений(а);

в) скоріше не впевнений(а);

г) невпевнений(а);

д) важко відповісти.

3. Чи задоволені Ви знаннями, навичками, отриманими під час вивчення соціально-гуманітарних дисциплін з точки зору формування особистості студента?

а) повністю задоволений(а);

б) задоволений(а);

в) скоріше задоволений(а), ніж ні;

г) незадоволений(а);

д) важко відповісти.

4. Чи сприяє вивчення соціально-гуманітарних дисциплін формуванню Ваших творчих здібностей?

а) всеяко сприяє;
б) сприяє;

в) скоріше сприяє;

г) не сприяє;

д) важко відповісти.

5. Як Ви вважаєте, чи достатньо відведеної кількості навчальних годин для вивчення соціально-гуманітарних дисциплін?

а) вважаю, що недостатньо;

б) скоріше не достатньо, ніж достатньо;

в) вважаю, що достатньо;

г) вважаю, що їх треба скоротити;

д) важко відповісти.

6. Ваша думка про роль у Вашій майбутній професії знань, умінь, навичок із соціально-гуманітарних дисциплін:

а) обов'язково потрібні;

б) потрібні;

в) навряд чи будуть потрібні;

г) не потрібні;

д) важко відповісти.

7. Ваша думка щодо рівня сформованості Ваших знань і навичок із соціально-гуманітарних дисциплін.

а) високий рівень;

б) достатній рівень;

в) середній рівень;

г) низький рівень;

д) важко відповісти.

Дякуємо за допомогу!

Обробка відповідей студентів на запитання анкети № 2 підтвердила результати попереднього опитування. Відповідно до отриманих результатів, більшість опитаних студентів однозначно констатували, що система підготовки студентів у даному ВНЗ культурно-мистецького напряму з циклу соціально-гуманітарних дисциплін за браком часу слабо орієнтована на них, як творчих особистостей, через що кожному з опитуваних доводиться самостійно заповнювати величезну інформаційну прогалину щодо широкого кола проблем, які стосуються соціально-гуманітарних питань, міжособистісної і ділової взаємодії з людьми.

Ознайомлення з результатами анкетування довело те, що навчання соціально-гуманітарним дисциплінам не завжди об'єднується з майбутнім професійним призначенням студентів культурно-мистецького ВНЗ, що

впливає на зниження ефективності процесу навчання. Це сприяло тому, що до програми експерименту було включено дослідження сформованості викладачами ВНЗ завдань із соціально-гуманітарних дисциплін, які враховують майбутню професійну орієнтацію студентів. Таке дослідження відбулося шляхом експертного опитування близько 50 викладачів соціально-гуманітарних дисциплін ВНЗ. Одержані результати наведено у таблиці № 2.

Як видно із таблиці № 2 сформованість завдань із соціально-гуманітарних дисциплін з урахуванням профільної орієнтації студентів на високому рівні виявили 4% – 10% викладачів, на достатньому рівні 14% – 21% досліджуваних, на середньому і низькому рівнях – відповідно 47% – 54% і 22% – 25% викладачів. Тобто, статистично значущої залежності зростання рівня сформованості завдань із соціально-гуманітарних дисциплін з урахуванням профільної орієнтації студентів від педагогічного досвіду в досліджуваних не виявлено.

Таблиця № 2

Рівні сформованості завдань із соціально-гуманітарних дисциплін з урахуванням профільної орієнтації студентів

(залежно від стажу роботи викладача у ВНЗ, у %)

Педагогічнийстаж викладача	**Рівні**			
	високий	**достатній**	**середній**	**низький**
До 1 року	4	19	53	24
До 5 років	9	21	45	25
До 10 років	10	14	54	22
До 15 років	8	20	48	24
До 20 років	10	18	47	25
До 25 років	6	18	54	22

У деякої частини викладачів з великим педагогічним стажем, за довірливим свідченням ряду з них, рівні розвитку деяких умінь з часом навіть знизились. У їх роботі почали проявлятися раніше їм не властиві апатичність, індиферентність та шаблонність і педагогічний стаж, що часто успішно долає «недоробки» вузівської підготовки викладачів у цьому аспекті їх діяльності не може здійснювати належної компенсації.

Аналіз результатів вияву рівнів сформованості у викладачів необхідних завдань також показав, що більшість із них усе ж таки надають належне значення врахуванню профільної орієнтації студентів для їх ефективного навчання соціально-гуманітарним дисциплінам. Проте, можна стверджувати про домінування у 17% викладачів думки, що для успішного засвоєння студентами знань із соціально-гуманітарних дисциплін достатньо лише розуміння їх професійних особливостей, а врахування цих особливостей здійснюється немов би автоматично, тобто без усвідомленого пошуку оптимальних педагогічних засобів впливу на студента.

Опитування викладачів ВНЗ виявило, що 73% опитаних вважають необхідним врахування професійної орієнтації студентів під час викладання соціально-гуманітарних дисциплін, однак 53% з них дали негативну

відповідь на запитання: «Чи втілюєте Ви на заняттях зв'язок між соціально-гуманітарними дисциплінами та профільною орієнтацією студентів?», у 10% виникли труднощі з відповіддю і лише 37% досліджуваних відповіли, що втілюють цей зв'язок практично. Тобто, можна стверджувати, що ці викладачі ВНЗ поверхнево знайомі та слабо практично застосовують під час викладання соціально-гуманітарних дисциплін професійну орієнтацію студентів.

Необхідно також зазначити, що серед викладачів ВНЗ (15%) існує думка, що головне – це добре знати навчальну дисципліну і вміти послідовно і логічно її викладати студентам, а профільна орієнтація, міжпредметні зв'язки – це дрібниці. Отже, можна зробити висновок, що не всі з опитаних викладачів ВНЗ усвідомлюють роль професійного орієнтування студентів у процесі їх навчання соціально-гуманітарним дисциплінам.

Висновки. Ця стаття доводить актуальність поставленої проблеми нашого дослідження ефективності навчання соціально-гуманітарних дисциплін студентів ВНЗ культурно-мистецького напряму.

В процесі нашого дослідження, яке відбувалось у декілька етапів ми оцінили рівень знань студентів із соціально-гуманітарних дисциплін та розглянули ступінь їх задоволеності отриманими знаннями у процесі навчання у ВНЗ. Результати цього дослідження довели, що система підготовки студентів у ВНЗ культурно-мистецького напряму з циклу соціально-гуманітарних дисциплін слабо орієнтована на творче призначення майбутніх фахівців. Через це ми доходимо висновків, що навчаючи студентів ВНЗ соціально-гуманітарним дисциплінам, викладачі цих дисциплін у процесі їх викладання не завжди враховують професійне призначення студентів, знижуючи цим їх зацікавленість до вивчаємої дисципліни та зменшуючи можливість практичного і творчого використання отриманих теоретичних знань, і, таким чином, перешкоджаючи розвитку творчо обдарованих особистостей. Це впливає на зниження ефективності навчання студентів соціально-гуманітарним дисциплінам із урахуванням профільного призначення майбутніх фахівців.

Теоретичні висновки цього дослідження можуть бути використані при розробці навчальних програм з циклу соціально-гуманітарних дисциплін та у процесі проведення лекційних і семінарських занять для студентів ураховуючи профіль ВНЗ.